



EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ОХРИМЕНКО ПРОТИ УКРАЇНИ»
CASE OF OKHRIMENKO v. UKRAINE**

(Заява №. 53896/07)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

15 жовтня 2009 року

ОСТАТОЧНЕ

15/01/2010

Текст рішення може зазнати редакційної правки.

У справі «Охріменко проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Пеер Лоренцен (Peer Lorenzen), Голова,
Рената Ягер (Renate Jaeger),
Карел Юнгвірт (Karel Jungwiert),
Райт Маруст (Rait Maruste),
Марк Віллігер (Mark Villiger),
Здравка Калайджиєва (Zdravka Kalaydjieva), судді,
Михайло Буроменський (Mykhaylo Buromenskiy), суддя ad hoc,
та Клаудія Вестердік (Claudia Westerdiek), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 22 вересня 2009 року,
вносить таке рішення, що було прийняте в той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа порушена за заявою (№ 53896/07), поданою проти України до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянином України п. Сергієм Миколайовичем Охріменком (далі — заявник) 10 грудня 2007 року. Заявника, якому було надано право на безоплатну правову допомогу, було представлено п. А. Крістенком, адвокатом, що практикує в Харкові, Україна.

2. Уряд України (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженим — п. Ю. Зайцевим з Міністерства юстиції України.

3. Заявник стверджував, зокрема, що в слідчому ізоляторі йому не надавали належного лікування, в лікарні його тримали в наручниках, а умови, в яких його доправляли до суду для участі в судових засіданнях, прирівнювалися катуванню. Він також стверджував, що тримання його під вартою було незаконним і він не мав змоги оскаржити такий запобіжний захід.

4. 30 квітня 2008 року Голова п'ятої секції вирішив направити цю заяву Уряду. Відповідно до положень пункту 3 статті 29 Конвенції він також вирішив розглядати питання щодо прийнятності та суті заяви одночасно. Суд ухвалив розглянути справу у першочерговому порядку, як це передбачено правилом 41 Регламенту Суду.

ЩОДО ФАКТІВ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1968 році, нині перебуває у слідчому ізоляторі № 27 м. Харкова (далі — СІЗО), Україна. **РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ**

6. 14 березня 2007 року заявника було затримано за підозрою у вчиненні крадіжки та завданні тяжких тілесних ушкоджень, які спричинили смерть пані С.

7. 16 березня 2007 року Зміївський районний суд виніс ухвалу про застосування до заявника запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. У постанові суду було зазначено, що заявник підозрювався у вчиненні тяжкого злочину, має багато

судимостей, негативно характеризується, зловживає алкоголем та ніде не працює. Тому суд дійшов висновку про існування ризику втечі заявника, вчинення ним інших злочинів або перешкоджання слідству. Заявник не оскаржив цю ухвалу.

8. 10 травня 2007 року після закінчення досудового слідства кримінальну справу заявника було направлено до суду.

9. 25 червня 2007 року Зміївський районний суд своєю ухвалою відхилив клопотання заявника про звільнення з-під варти. Сторони не надали копії цієї ухвали.

А. Факти, наведені заявником стосовно лікування в СІЗО

10. 28 березня 2007 року (у деяких матеріалах, на які посилається заявник, 23 березня 2007 року) заявника помістили в СІЗО. Він стверджував, що звернувся з клопотанням про звільнення з-під варти, оскільки у нього було захворювання на рак.

11. Одразу після прибуття в СІЗО заявник поскаржився на проблеми зі здоров'ям, але медичне обстеження та діагностику було проведено лише через місяць.

12. У квітні 2007 року заявникові було поставлено діагноз «цироз печінки та запущений рак лівої нирки з метастазами в легені». Заявник проходив симптоматичне лікування, зокрема, приймав наркотичні анальгетики, але, за його словами, кількість анальгетиків, які йому призначили, була недостатньою, якщо враховувати те, що рак у нього був уже на пізній стадії.

13. 26 липня 2007 року Зміївський районний суд виніс ухвалу про проведення медичного обстеження заявника, для того щоб встановити, наскільки тяжким був його стан. Заявнику не було надано лікування.

14. З 9 по 17 серпня 2007 року було проведено медичне обстеження заявника, яке підтвердило попередній діагноз.

15. Представник заявника у кримінальній справі, стверджуваний пан Х., звертався до суду з численними клопотаннями про звільнення заявника з-під варти у зв'язку з тяжким станом здоров'я, але його звернення виявилися безуспішними. Копії таких клопотань або рішень суду про відмову в їх задоволенні заявник не надав.

16. У декількох випадках — щонайменше чотири рази — для участі в судовому засіданні заявника доставляли з СІЗО до суду, який знаходився на відстані 50 кілометрів від СІЗО. Заявник стверджував, що через умови, у яких його везли до суду, він зазнав значних страждань, оскільки перебував у тяжкому стані. Зокрема, в очікуванні на прибуття в'язничного фургона його тримали в кімнаті площею в один квадратний метр. Поїздка тривала приблизно дві години, протягом яких заявника не годували і не надавали медичної допомоги. Заявник стверджував, що будь-який рух завдавав йому болю і під час поїздки до суду він зазнавав надзвичайних страждань; внаслідок останніх двох таких поїздки стан його здоров'я значно погіршився.

В. Факти, наведені Урядом щодо лікування заявника в СІЗО

17. З 15 по 28 березня 2007 року заявник перебував у Зміївській центральній лікарні, де проходив лікування у зв'язку з травмою лівої руки, лімфатитом (запалення лімфатичних судин) на лівій руці та пневмонією.

18. 28 березня 2007 року заявника помістили в СІЗО.

19. Прибувши в СІЗО, заявник поскаржився на головний біль та біль у правій частині грудної клітки. Наступного дня йому поставили діагноз пневмонії і перевели до медичної частини СІЗО. Але 2 квітня 2007 року його госпіталізували в міську клінічну лікарню № 1 м. Харкова, де він перебував до 20 квітня 2007 року. Під час перебування в лікарні йому було поставлено діагноз «рак».

20. 6 та 12 квітня 2007 року заявника обстежували в Харківському обласному клінічному онкологічному диспансері та діагностували рак лівої нирки. При виписці з лікарні йому призначили симптоматичне лікування.

21. 20 квітня 2007 року заявника повернули до СІЗО. Йому діагностували рак у запущеній стадії, що супроводжується метастазами, хронічний гепатит і васкуліт (васкуліти — гетерогенна група захворювань, які характеризуються запаленням стінок судин) і помістили в медичну частину, де він перебував до 18 травня 2007 року.

22. Починаючи з квітня 2007 року, адміністрація СІЗО неодноразово зверталася до Міністерства внутрішніх справ і Зміївського районного суду з клопотаннями прискорити провадження у справі заявника або винести ухвалу про звільнення його з-під варти, але вочевидь ці звернення виявилися безуспішними. Суду не надано копій таких клопотань або ухвалених стосовно них рішень.

23. У медичній частині СІЗО заявник також перебував з 6 по 20 червня, з 13 по 20 липня та з 31 липня по 11 грудня 2007 року.

24. В період з червня по серпень 2007 року заявник часто скаржився на болі в лівому боці. Йому призначили знеболювальні препарати, антибіотики та вітаміни.

25. 4 липня 2007 року заявник подав письмове клопотання про надання йому можливості взяти участь у судовому засіданні, призначеному на 5 жовтня 2007 року.

26. 26 липня 2007 року Зміївський районний суд, який розглядав кримінальну справу, постановив провести медичне обстеження заявника.

27. З 2 серпня по 11 вересня 2007 року у заявника постійно трималася висока температура (38–39°). У його медичній картці є посилання на телефонну розмову, що відбулася 8 серпня 2007 року, під час якої головний лікар Харківського обласного клінічного онкологічного диспансеру відмовився прийняти заявника, посилаючись на те, що «згідно з медичними висновками від 12 квітня 2007 року заявника не можна оперувати». Стан заявника було оцінено як стан «середньої тяжкості».

28. В період з вересня по жовтень 2007 року стан заявника залишався тяжким; однак у нього не було лихоманки і температура тіла була в межах норми.

29. 5 та 12 жовтня 2007 року заявник брав участь у засіданнях суду.

30. 5 жовтня 2007 року заявника оглянув лікар Зміївської центральної лікарні. Заявник попросив призначити йому ін'єкції морфіну.

31. 24 жовтня 2007 року до управління охорони здоров'я Харківської міської ради надійшло прохання надати допомогу в забезпеченні СІЗО знеболювальними препаратами, оскільки ця установа не має права купувати наркотичні анальгетики.

32. 25 жовтня 2007 року заявник пройшов обстеження в Харківському обласному клінічному онкологічному диспансері.

33. Починаючи з 1 листопада 2007 року, заявник отримує ін'єкції морфіну.

34. 5 листопада 2007 року заявник брав участь у судовому засіданні. В засідання суду викликали лікаря, але заявник відмовився від огляду. Оцінивши стан заявника за зовнішнім виглядом, лікар дійшов висновку, що той може брати участь у засіданні, але порекомендував провести додаткове діагностичне обстеження заявника у спеціалізованій лікарні. Суд виніс окрему ухвалу про направлення до СІЗО запиту про стан здоров'я заявника, оскільки «він не міг брати участь у засіданнях суду після ін'єкції морфіну і відмовлявся від участі, не отримавши такої ін'єкції».

35. 8 листопада 2007 року заявника оглянув лікар Харківської міської лікарні, який порекомендував застосовувати морфін двічі на день.

36. 12 листопада 2007 року заявник відмовився здати кров та сечу на аналізи і попросив збільшити дозу застосовуваного морфіну.

37. У невизначену дату у листопаді 2007 року заявник звернувся з клопотанням перевести його до цивільного медичного закладу, призначити йому курс хіміотерапії та

збільшити дозу введення морфіну. У задоволенні цього клопотання йому відмовили, оскільки онколог не призначав такого лікування. Втім, заявник відмовився від подальшого діагностичного обстеження.

38. 21 листопада 2007 року заявник брав участь у засіданні суду і користувався допомогою медичного працівника.

39. 23 листопада 2007 року заявник знову відмовився здавати кров на аналіз.

40. 30 листопада 2007 року заявник пройшов обстеження в Харківському обласному клінічному онкологічному диспансері. Було призначено проведення біопсії та застосування анальгетиків.

За інформацією Уряду, від біопсії заявник відмовився.

41. 5 грудня 2007 року начальник медичної частини СІЗО повідомив суд, що поставлений діагноз свідчить про наявність у заявника серйозних проблем зі здоров'ям, однак він спроможний брати участь у судових засіданнях.

42. 6 грудня 2007 року заявник брав участь у засіданні суду.

С. Тимчасові заходи і подальші події

43. 11 грудня 2007 року у зв'язку з клопотанням заявника про застосування правила 39 Регламенту Суду Голова п'ятої секції Суду вирішив, що Урядові України слід подбати про переведення заявника до лікарні чи іншого медичного закладу, де йому могли б надати відповідне лікування.

44. Того самого дня заявника перевели до Харківського обласного клінічного онкологічного диспансеру. При оформленні в диспансер йому поставили діагноз «рак нирки (гіпернефрома) в запущеній стадії (T3-4N1M1)».

45. Листом від 14 грудня 2007 року головний лікар Харківського обласного клінічного онкологічного диспансеру повідомив начальнику СІЗО про те, що 11 та 13 грудня 2007 року заявник відмовився здати проби для діагностичного обстеження та попросив присутності прокурора і представника Харківської правозахисної групи під час його обстеження. Свою відмову здати кров на аналіз він пояснив тим, що «хоче жити». Працівники лікарні також поскаржилися своєму керівництву на заявника, стверджуючи, що він нецензурно лявся і наполягав, щоб вони йшли геть із його палати. Головний лікар заявив, що з огляду на відсутність діагнозу заявника недоцільно залишати у спеціалізованій лікарні. Згодом, нібито після втручання адвоката заявника, заявник погодився пройти подальше обстеження. Лікарі вирішили, що заявникові слід пройти біопсію, а в разі підтвердження діагнозу йому потрібно буде зробити операцію. Після кількох відмов заявник нарешті погодився на біопсію та операцію.

46. 24 грудня 2007 року судові провадження у справі заявника було зупинено у зв'язку з його хворобою.

47. За твердженням заявника, з 11 грудня 2007 року та принаймні до 19 вересня 2008 року він був прикутий наручниками до свого ліжка. Листом від 27 грудня 2007 року адвокат заявника повідомив Суду про свої звернення з цього приводу до начальника СІЗО.

48. Листом від 8 січня 2008 року Зміївський районний суд відхилив клопотання п. Крістенка про надання інформації стосовно поданих клопотань про звільнення заявника з-під варти та стосовно всіх рішень, ухвалених судом у відповідь на ці клопотання, посилаючись на те, що п. Крістенко не подав належним чином оформленого доручення.

49. 11 січня 2008 року заявника прооперували. Після цього йому і надалі робили ін'єкції морфіну.

50. 23 січня 2008 року заявникові було поставлено діагноз «рак нирки (гіпернефрома), стадія T3N0M0 2/2 клінічна група».

51. Листом від 23 січня 2008 року заступник головного лікаря Харківського обласного клінічного онкологічного диспансеру звернувся до начальника СІЗО з проханням забрати заявника, посилаючись на те, що вже не було потреби в його перебуванні у спеціалізованій лікарні та що в диспансері йому виділено палату на чотири місця, оскільки його охороняли троє працівників СІЗО.

52. 1 лютого 2008 року адміністрація СІЗО звернулася до управління охорони здоров'я Харківської міської ради та Харківської обласної прокуратури з клопотанням про госпіталізацію заявника в радіотерапевтичне відділення Харківського обласного клінічного онкологічного диспансеру,

оскільки СІЗО не мало належного обладнання та персоналу для забезпечення подальшого лікування заявника.

53. З 4 до 17 лютого 2008 року заявник проходив курс радіотерапії. Згодом він відмовився від подальшого проходження такого курсу.

54. Листами від 19 та 27 лютого 2008 року заступник головного лікаря Харківського обласного клінічного онкологічного диспансеру проінформував начальника СІЗО про те, що він мусить виписати заявника з лікарні, оскільки той відмовився проходити курс радіотерапії, тимчасом як місце в лікарні коштує дорого та його потребують інші хворі.

55. 29 лютого 2008 року заявника оглянула комісія лікарів, яка дійшла висновку, що стан його здоров'я задовільний і його можна виписати з лікарні, але під нагляд онколога.

56. 29 липня 2008 року Зміївський районний суд відновив провадження у справі заявника. Суд розглянув клопотання адвоката заявника (пана Х.) про звільнення заявника з-під варті та залишив його без задоволення. Суд послався на те, що заявника було обвинувачено у вчиненні тяжких зло-

чинів. Прокурор та потерпілі, пані С. та пан Я., заперечували проти звільнення заявника з-під варті.

Зокрема, пані С. стверджувала, що, перебуваючи під вартою, заявник надсилав листи, у яких погрожував її синові й обіцяв заплатити йому за те, щоб той змінив свої показання, та звинуватив іншу особу — пана М. Утім, заявник ніде ніколи не працював, не мав засобів до існування і не підтримував ніяких зв'язків зі своїми родичами.

57. Листом від 12 вересня 2008 року адміністрація лікарні повідомила начальника СІЗО про те, що заявник хворий на рак лівої нирки (середньої тяжкості), але не потребує стаціонарного лікування і може утримуватися в СІЗО.

58. 7 жовтня 2008 року заявника повернули до СІЗО.

59. 20 листопада 2008 року Голова п'ятої секції переглянув заяву до Суду і вирішив скасувати тимчасовий захід, який раніше, 11 грудня 2007 року, було вказано згідно з правилом 39 Регламенту Суду. Офіційний вісник України.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Конституція України

60. Відповідні положення Конституції України передбачають:

Стаття 28

«Кожен має право на повагу до його гідності.

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню...»

Стаття 55

«Права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

...Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань».

В. Кримінально-процесуальний кодекс 1960 року

Стаття 280

«Коли підсудний ... захворів на психічну або іншу тяжку тривалу хворобу, яка виключає розгляд справи, суд зупиняє провадження в справі щодо цього підсудного до його... видужання...»

С. Закон України «Про попереднє ув'язнення» 1993 року

61. Стаття 18 Закону містить норми, які регулюють застосування заходів фізичного впливу, включаючи використання наручників. Працівники місця попереднього ув'язнення мають право застосовувати заходи фізичного впливу та спеціальні засоби, в тому числі прийоми рукопашного бою, наручники, гумові палиці та інші засоби для припинення фізичного опору, насильницьких дій, безчинства та подолання протидії законним вимогам адміністрації установи, якщо інші способи не забезпечили досягнення законної мети. Вид спеціального засобу, час початку та інтенсивність його застосування залежать від конкретних обставин справи та особи правопорушника. Застосуванню заходів фізичного впливу, якщо дозволяють обставини, має передувати відповідне попередження. У разі неможливості уникнути застосування заходів фізичного впливу вони не повинні перевищувати міри, необхідної для виконання відповідними посадовими особами покладених на них обов'язків, і мають зводитися до завдання якнайменшої шкоди здоров'ю правопорушників. Особи, щодо яких були застосовані заходи фізичного впливу, підлягають обов'язковому медичному огляду.

ЩОДО ПРАВА

I. СКАРГА ЩОДО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

62. Заявник скаржився, що з 23 березня до 10 грудня 2007 року йому не надавали в СІЗО належного лікування і що умови, в яких його доправляли до суду для участі в судових засіданнях, становили катування, якщо враховувати стан його здоров'я. Заявник також скаржився, що ін'єкції морфіну, які йому призначали, призвели до відновлення у нього наркотичної залежності, оскільки з 1997 року до свого затримання та взяття під варту він мав наркотичну залежність. Крім того, заявник скаржився на застосування до нього наручників у лікарні.

Стаття 3 Конвенції передбачає наступне:
«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

А. Належне лікування

1. Щодо прийнятності

63. Суд вважає, що ця заява не є очевидно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

2. Щодо суті

64. Заявник стверджував, що з 14 березня 2007 року він був позбавлений волі і тому органи влади України були зобов'язані забезпечувати його відповідним лікуванням та допомогою. Однак лише 6 квітня 2007 року йому діагностували рак. Лікування розпочали 12 квітня 2007 року — через шість днів після того, як було поставлено діагноз. На думку заявника, для підтвердження діагнозу йому треба було зробити пункційну біопсію, а це можливо лише у спеціалізованій лікарні. Він вважав, що медичні заходи стосовно нього спрямовувалися на послаблення больових синдромів, а не на те, щоб його вилікувати. Внаслідок цього стан його здоров'я значно погіршився. У зв'язку з цим заявник стверджував, що симптоматичне лікування, включаючи ін'єкції морфіну, не було адекватним лікуванням на порушення статті 3 Конвенції.

65. Уряд доводив, що заявникові надавали необхідну медичну допомогу. Під час перебування заявника в СІЗО його здоров'я не погіршилося і стан залишався стабільним.

66. Уряд посилався на численні випадки, коли заявникові пропонували пройти обстеження і, зокрема, здати аналізи крові та сечі. Втім, навіть після госпіталізації до Харківського обласного клінічного онкологічного диспансеру у відповідь на тимчасовий захід, указаний Судом згідно з правилом 39, заявник відмовився від обстеження. Крім того, неодноразово призначалася біопсія, якої потребувало підтвердження поставленого йому діагнозу, та лише наприкінці грудня 2007 року він погодився на неї та подальшу операцію. Натомість заявник постійно просив збільшити кількість ін'єкцій морфіну. Після операції заявникові призначили подальший курс лікування, від якого він та-кож відмовився. Таким чином, негативна поведінка заявника позбавила лікарів можливості підтвердити поставлений йому діагноз і призначити відповідне лікування.

67. Уряд наголошував, що працівники медичної частини СІЗО постійно стежили за станом здоров'я заявника і коли він погіршувався, заявника направляли до цивільних медичних закладів, де він проходив лікування або діагностичне обстеження. Уряд також зазначав, що лікарі медичної частини СІЗО завжди ретельно дотримувалися вказівок своїх колег із цивільних медичних закладів.

68. Тому Уряд вважав, що лікування, яке надавалося заявникові в СІЗО, відповідало вимогам статті 3 Конвенції.

69. Суд уже неодноразово наголошував на необхідності вжиття належних заходів для охорони здоров'я осіб під вартою (див. рішення у справі «Кудла проти Польщі» (Kudła v. Poland), [GC], № 30210/96, п. 94, ECHR 2000-XI). Проте Суд також визнав, що статтю 3 Конвенції не можна тлумачити як таку, що гарантує кожній особі, взятій під варту, медичну допомогу на такому самому рівні, як у «найкращих цивільних медичних закладах» (див. ухвалу у справі «Мірілашвілі проти Росії» (Mirilashvili v. Russia), № 6293/04, від 10 липня 2007 року). Суд також зазначав, що «готовий визнати,

що в принципі ресурси медичних підрозділів пенітенціарної системи обмежені порівняно з ресурсами цивільних медичних закладів» (див. рішення у справі «Гришин проти Росії» (Grishin v. Russia), № 30983/02, п. 76, від 15 листопада 2007 року). Загалом Суд залишає за собою достатню свободу розсуду у визначенні того, який саме рівень медичного обслуговування потребувався в тій чи іншій справі, беручи до уваги конкретні обставини справи. Такий рівень має бути «сумісним з людською гідністю» особи, яку тримають під вартою, але також має враховувати «практичні вимоги ув'язнення» (див. рішення у справі «Алексанян проти Росії» (Aleksanyan v. Russia), № 46468/06, п. 140, від 22 грудня 2008 року).

70. У справі, що розглядається, заявника було затримано 14 березня 2007 року. Наступного дня його госпіталізували до міської клінічної лікарні м. Харкова, де він перебував до 28 березня 2007 року; цей факт підтверджують медичні документи. Коли згодом він прибув до СІЗО, виявилось, що він має різноманітні проблеми зі здоров'ям, та через деякі з них його помістили до медичної установи, а пізніше — в цивільний медичний заклад. Усупереч твердженням заявника, що він заперечував проти взяття його під варту в березні 2007 року, посилаючись на онкологічне захворювання, медичні документи свідчать про те, що рак у нього було діагностовано лише у квітні 2007 року, коли він перебував у міській клінічній лікарні м. Харкова, і цей діагноз було підтверджено згодом під час його обстеження в Харківському обласному клінічному онкологічному диспансері. Заявника повернули до СІЗО 20 квітня 2007 року, тому на адміністрацію СІЗО не можна покладати відповідальність за лікування заявника у період з 15 до 28 березня та з 2 до 20 квітня 2007 року, коли він перебував у цивільних медичних закладах.

71. Після повернення до СІЗО заявник перебував здебільшого в медичній частині установи та проходив симптоматичне лікування, призначене йому при виписці з цивільних медичних закладів. Суд зазначає, що заявник скаржився на неадекватність такого лікування, яке передбачало, головним чином, застосування знеболювальних препаратів, дози яких заявник також вважав недостатніми. З цього приводу Суд зауважує, що немає ніяких свідчень недотримання медичними працівниками СІЗО рекомендацій їхніх колег із цивільного медичного закладу, а сам Суд не в змозі робити припущення щодо належного лікування, яке призначали заявникові в цивільних медичних закладах, особливо якщо враховувати характер його хвороби.

72. Суд також зазначає, що згідно з висновками лікаря від 12 квітня 2007 року на той час заявника не можна було оперувати (див. пункт 27). Навіть якщо припустити, що з часом стан заявника змінився, фактом є те, що він відмовився від подальшого діагностичного обстеження та натомість просив збільшити дозу наркотичних знеболювальних препаратів. Документи, подані Урядом, чітко свідчать про те, що заявник постійно відмовлявся від діагностичного обстеження та лікування в СІЗО, і пізніше — в Харківському обласному клінічному онкологічному диспансері. Заявник цього факту не заперечує.

73. Зважаючи на обставини цієї справи, Суд вважає, що адміністрація СІЗО вжила достатніх заходів для забезпечення захисту здоров'я заявника і що його лікування під час перебування під вартою відповідало вимогам статті 3 Конвенції.

74. Отже, Суд визнає, що порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з лікуванням заявника під час тримання його під вартою допущено не було.

В. Умови транспортування

1. Щодо прийнятності

75. Посилаючись на статтю 55 Конституції України, Уряд доводив, що заявник повинен був звернутися до національного суду з відповідною скаргою щодо працівників СІЗО, але не зробив цього.

76. Заявник стверджував, що він та його адвокат неодноразово зверталися зі скаргами на те, у який спосіб заявника доправляли на засідання суду. Хоча копій таких скарг надано не було, заявник доводив, що це підтверджується тим, що суд першої інстанції неодноразово звертався із запитом про стан його здоров'я. Заявник також акцентував увагу на тому, що Уряд не довів, яким чином оскарження, на яке посилався Уряд, могло привести до поліпшення умов, у яких перевозили заявника.

77. Суд повторює, що вичерпання підлягають лише ті засоби юридичного захисту, які є ефективними. Саме на Уряд, який стверджує про невичерпання засобів юридичного захисту, покладено обов'язок довести Суду, що відповідний засіб юридичного захисту був на час подій, про які йдеться, ефективним як з теоретичного, так і практичного погляду. У разі якщо вимогу тягаря доведення виконано, заявник, у свою чергу, повинен довести, що згаданий Урядом засіб юридичного захисту було фактично вичерпано, або ж він з якихось причин був неадекватним і неефективним за існуючих обставин справи, або існували особливі обставини, які виправдовували недотримання ним цієї вимоги (див., наприклад, рішення у справі «Данькевич проти України» (*Dankevich v. Ukraine*), № 40679/98, п. 107, від 29 квітня 2003 року).

78. Суд зазначає, що, крім загального посилання на положення Конституції України, Уряд не надав інших уточнень щодо стверджуваної ефективності пропонованого засобу юридичного захисту за обставин цієї справи і не продемонстрував, яким чином такий засіб міг би забезпечити відповідну сатисфакцію заявникові. Тому Суд відхиляє заперечення Уряду.

79. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з якихось інших підстав. Отже, вона оголошується прийнятною.

2. Щодо суті

80. Заявник спростовував твердження Уряду про те, що під час поїздки на судові засідання заявника супроводжували медичні працівники. Заявник доводив, що, оскільки в СІЗО не було онколога, лікарі цієї установи не були компетентними оцінювати здатність заявника брати участь у засіданнях суду. Заявник також стверджував, що у зв'язку з погіршенням здоров'я йому майже щоразу після поїздки до суду викликали швидку медичну допомогу і викликані лікарі вказували на незадовільний стан його здоров'я та необхідність термінового спеціалізованого лікування.

81. Уряд зазначав, що у травні — грудні 2007 року заявник взяв участь у дев'яти судових засіданнях. При призначенні слухань у справі суд періодично перевіряв здатність заявника брати участь у судовому засіданні. Під час поїздки до суду для участі в засіданні заявника супроводжував медичний працівник. Уряд також привертав увагу до того факту, що заявник наполіг на своїй участі в засіданні суду 5 жовтня 2007 року. До того ж він відмовився від того, щоб його оглянув лікар під час судового засідання 5 листопада 2007 року. Отже, Уряд вважав, що умови, в яких заявника доправляли в судові засідання, не свідчили про поведження, що досягло відповідного мінімального рівня жорстокості, який вимагає застосування статті 3 Конвенції.

82. Суд повторює, що твердження про погане поводження мають підкріплюватися відповідними доказами. При оцінюванні доказів Суд, як правило, послуговується критерієм доведення «поза розумним сумнівом». Але така доведеність може впливати із співіснування досить вагомих, чітких і узгоджених між собою висновків чи схожих неспростовних фактичних презумпцій (див. рішення у справі «Салман проти Туреччини» (*Salman v. Turkey*) [GC], № 21986/93, п. 100, ECHR 2000-VII).

83. Суд звертає увагу на те, що в цій справі заявник стверджував, начебто умови, в яких його доправляли на судові засідання, становили, з огляду на незадовільний стан його здоров'я, катування. З цього приводу Суд зазначає, що єдиним свідченням про умови, в яких заявника доправляли із СІЗО до суду, є версія заявника, яку не підкріплюють жодні інші докази. Суд повторює, що в такому конвенційному провадженні, яким є розгляд цієї справи, не завжди можливе неухильне застосування принципу *affirmanti incumbit probatio* (той, хто стверджує щось, повинен довести своє твердження), оскільки в деяких випадках лише Уряд-відповідач має доступ до інформації, яка може підтвердити або спростувати відповідні твердження. Ненадання Урядом такої інформації без переконливого пояснення може служити підставою для відповідного висновку про обґрунтованість тверджень заявника (див. справу «Ахмет Озкан та інші проти Туреччини» (*Ahmet Özkan and Others v. Turkey*), № 21689/93, п. 426, від 6 квітня 2004 року).

84. Втім, у справі, що розглядається, умови транспортування, про які розповів заявник, не можуть самі по собі служити достатньою підставою для висновку про нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження. Тому Суд має визначити, чи можна вважати ці умови такими, що з огляду на незадовільний стан здоров'я заявника свідчили про перевищення мінімального рівня жорстокості поводження на порушення статті 3 Конвенції.

85. У цьому зв'язку Суд зазначає, що стан заявника регулярно перевіряли лікарі СІЗО та лікарі цивільних медичних закладів, які визнавали відсутність протипоказань щодо його перевезення.

Хоча в СІЗО не було онколога, визначення здатності заявника брати участь у засіданнях суду не потребувало, на думку Суду, спеціальних знань. До того ж, як уже зазначалося, іноді було важко точно оцінити стан заявника, оскільки він відмовлявся від діагностичних обстежень. Зокрема, заявник відмовився від того, щоб його оглянув лікар, якого викликали на судове засідання 5 листопада 2007 року. Крім того, заявник не подав доказів на підтримку свого твердження про те, що після кожної поїздки до суду стан його здоров'я значно погіршувався.

86. Отже, Суд визнає, що поводження, пов'язане з перевезенням заявника до суду та в зворотному напрямку, не перевищило мінімального рівня жорстокості, який би вимагав застосування статті 3 Конвенції. Відповідно порушення статті 3 Конвенції в цій частині не було.

С. Застосування наркотичних препаратів

87. Заявник скаржився, що застосування морфіну не було належним медичним заходом, а навпаки, призвело до відновлення у нього наркотичної залежності. Адже з 1997 року в нього була така залежність, хоча невдовзі після затримання і взяття під варту він позбувся її. Заявник вважав, що таке лікування становило катування.

88. Суд зазначає, що ін'єкції морфіну заявникові призначали лікарі цивільних медичних закладів на його власне прохання. Суд не в змозі оцінити необхідність і відповідність лікування, призначеного заявникові лікарями цивільних медичних закладів. Так само немає доказів і того, що ін'єкції морфіну спричиняли заявникові страждання, які б свідчили про досягнення мінімального рівня жорстокості у значенні

статті 3 Конвенції. Отже, виходить, що ця частина заяви є явно необґрунтованою і має бути відхилена відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

D. Застосування наручників у лікарні

1. Щодо прийнятності

89. Уряд повторив свій аргумент про те, що заявник не звернувся до національного суду з відповідною скаргою на працівників СІЗО на підставі статті 55 Конституції України.

90. Заявник стверджував, що після того як його помістили в Харківський обласний клінічний онко логічний диспансер, він не мав можливості консультуватися зі своїм представником, п. Крістенком, або звернутися до суду з позовом, тимчасом як п. Крістенко не мав належним чином оформленого доручення, щоб учинити такий позов від імені заявника. Крім того, провадження у кримінальній справі заявника було зупинено.

91. Як Суд уже зазначив вище (див. пп. 77, 78), Уряд не продемонстрував, яким чином пропонований засіб юридичного захисту змінив би ситуацію заявника. Тому Суд відхиляє заперечення Уряду.

92. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнаною прийнятною.

2. Щодо суті

93. Заявник стверджував, що з 11 грудня 2007 року і принаймні до 19 вересня 2008 року, коли він перебував у лікарні, він постійно був прикутий наручниками до свого ліжка: удень — однією рукою, а вночі — двома руками. Він також повідомив, що його постійно охороняли троє працівників СІЗО, хоча вікно в його палаті було з ґратами, а це суттєво зменшувало ймовірність його втечі.

До того ж ані в СІЗО, ані в лікарні заявник не намагався втекти і не поведився агресивно. Отже, на думку заявника, такий захід, як приковування його наручниками до ліжка, не був виправданим і становив нелюдське поводження на порушення статті 3 Конвенції.

94. Уряд пояснював, що наручники в лікарні застосовували для того, щоб забезпечити персонал і не допустити втечі заявника. Уряд також зазначав, що заявник мав можливість вільно пересуватися і харчуватися без будь-яких труднощів. Тому Уряд заявляв, що поганого поводження із заявником не було.

95. Суд повторює, що погане поводження підпадатиме під дію статті 3 Конвенції лише в разі, якщо досягнуто певного мінімального рівня жорстокості. Оцінка такого мінімального рівня є відносною; вона залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та психологічні наслідки, а в деяких випадках враховуються стать, вік і стан здоров'я потерпілого (див., серед інших джерел, рішення у справах «Кудла проти Польщі» [GC], № 30210/96, п. 91, ECHR 2000-XI, та «Пірс проти Греції» (Peers v. Greece), № 28524/95, п. 67, ECHR 2001-III).

96. Мета такого поводження є чинником, який слід урахувувати, з'ясовуючи, зокрема, чи був намір принизити або образити потерпілого. Однак відсутність такої мети не може неминуче приводити до висновку про те, що порушення статті 3 не було (див. згадане вище рішення у справі «Пірс проти Греції», п. 74).

97. Як правило, застосування наручників не дає підстав для порушення питання за статтею 3 Конвенції, якщо такий захід здійснювався у зв'язку із законним

затриманням, без застосування сили і без його публічної демонстрації, а також у межах того, що обґрунтовано вважалося необхідним. При цьому важливо враховувати, наприклад, ризик втечі даної особи або спричинення нею тілесного ушкодження або шкоди (див. рішення у справах «Ранінен проти Фінляндії» (Raninen v. Finland) від 16 грудня 1997 року, п. 56, Reports of Judgments and Decisions 1997-VIII, та «Енаф проти Франції» (Hénaf v. France), № 65436/01, пп. 50–53, ECHR 2003-XI).

98. У справі, що розглядається, Суд зазначає, що, хоча заявник відмовився від обстеження та лікування і вживав нецензурні лайки стосовно працівників лікарні, немає жодних свідчень, щоб він коли-небудь поведився агресивно або намагався втекти. Крім того, той факт, що заявника постійно охороняли троє працівників СІЗО, не був предметом спору між сторонами. До того ж на момент госпіталізації заявник хворів на рак у запущеній стадії, а після операції та подальшого курсу

радіотерапії був ослаблений. Отже, Суд вважає, що застосування до заявника наручників з міркувань безпеки не могло бути виправданням і, враховуючи поганий стан його здоров'я, таке поводження слід розглядати як нелюдське і таке, що принижує гідність. Таким чином, статтю 3 Конвенції було порушено.

II. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

99. Посилаючись на пункт 3 статті 5 Конвенції, заявник скаржився, що, з огляду на стан здоров'я, тримання його під вартою з 23 березня до 11 грудня 2007 року було незаконним.

100. Суд вважає за доцільніше розглянути цю скаргу заявника на підставі пункту 1(с) статті 5 Конвенції, який є застосовним у цьому контексті.

101. Заявник також скаржився за пунктом 4 статті 5 Конвенції на те, що він не мав можливості оскаржити тримання під вартою, оскільки на 24 грудня 2007 року провадження в його справі вже було зупинено.

102. У відповідних положеннях статті 5 зазначено:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

...

с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

...

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним».

Щодо прийнятності

103. Уряд доводив, що заявник мав можливість оскаржити рішення про застосування до нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, але не зробив цього. Таким чином, він не вичерпав ефективних національних засобів юридичного захисту щодо своєї скарги за пунктом 1(с) статті 5 Конвенції.

104. Заявник пояснював, що він скаржиться не на рішення суду про застосування зазначеного запобіжного заходу, а на законність подальшого тримання його під вартою, попри проблеми зі здоров'ям.

105. Суд зазначає, що рішення про взяття заявника під варту було ухвалено 16 березня 2007 року — ще до того, як йому поставили діагноз раку; тому посилання на нього в цьому контексті недоречне. Отже, Суд відхиляє заперечення Уряду.

106. Суд також зазначає, що заявник не подав копії клопотань про своє звільнення з-під варті або копії рішень, винесених у відповідь на такі клопотання. Крім того, заявник не довів, що існували непереборні проблеми, які унеможливлювали отримання ним таких копій. Хоча національний суд відхилив клопотання представника заявника про надання йому необхідних документів, копії такого клопотання не було надано Суду, а доказів того, що представник заявника мав і подав до суду належним чином оформлене доручення або послався на заяву, яку розглядає Суд, для отримання необхідних копій, немає. Отже, Суд вважає, що скарги заявника за пунктом 1(с) статті 5 Конвенції необґрунтовані.

107. Заявник не обґрунтував і свої скарги за пунктом 4 статті 5 Конвенції. Зокрема, немає жодних свідчень того, що заявник будь-коли клопотав про своє звільнення з-під варті після того, як провадження у справі зупинили. Посилання заявника на статтю 280 Кримінально-процесуального кодексу не є достатньою підставою для висновку про те, що він подавав таке клопотання.

108. За цих обставин Суд вважає, що скарги заявника за статтею 5 Конвенції є явно необґрунтованими і мають бути відхилені відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

III. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 34 КОНВЕНЦІЇ

109. 14 жовтня 2008 року, посилаючись на те, що його повернули з лікарні до СІЗО, заявник поскаржився, що Уряд не виконав тимчасових заходів, які були вказані Судом 11 грудня 2007 року відповідно до правила 39 Регламенту Суду.

110. Уряд стверджував, що стан здоров'я заявника покращився та його повернення до СІЗО потребувалося для того, щоб продовжити розгляд кримінальної справи.

111. Суд зауважує, що цю скаргу слід розглянути за статтею 34 Конвенції (див. рішення у справах «Маматкулов і Аскарів проти Туреччини» (*Mamatkulov and Askarov v. Turkey*), [GC], №№ 46827/99 і 46951/99, п. 128, ECHR 2005-I, та «Паладі проти Молдови» (*Paladi v. Moldova*), [GC], № 39806/05, пп. 87–88, від 10 березня 2009 року).

Стаття 34 Конвенції передбачає:

«Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права».

Правило 39 Регламенту Суду передбачає:

«1. Палата або, коли це доцільно, її голова може — на прохання сторони чи будь-якої іншої заінтересованої особи або з власної ініціативи — вказати сторонам, який тимчасовий захід, на її думку, слід вжити в інтересах сторін або в інтересах належного провадження у справі.

2. Повідомлення про ці заходи негайно передається до Комітету міністрів.

3. Палата може вимагати від сторін надання інформації стосовно будь-якого питання, пов'язаного із здійсненням будь-якого тимчасового заходу, визначеного нею».

112. Суд зазначає, що 11 грудня 2007 року Голова п'ятої секції Суду вирішив, що на підставі 39 правила Регламенту Суду Урядові України слід подбати про переведення заявника до лікарні чи іншого медичного закладу, в якому він міг би отримати відповідне лікування. Того самого дня заявника госпіталізували до Харківського

обласного клінічного онкологічного диспансеру, в якому він пройшов оперативне лікування та курс післяопераційної радіотерапії. Після того як заявник відмовився від подальшого лікування, у лютому 2008 року його оглянула комісія лікарів, яка дійшла висновку, що стан його здоров'я задовільний та його можна виписати з лікарні. Хоча повністю заявника не вилікували, стан його здоров'я покращився, і цей факт також підтвердили висновки лікарів, підготовлені у вересні 2008 року.

113. Суд зауважує, що вказаний тимчасовий захід означав лише необхідність госпіталізації заявника у відповідний медичний заклад та його можна було розуміти як такий, що передбачає можливість повернення заявника до СІЗО одразу після того, як це дозволить стан його здоров'я.

Водночас Суд хотів би наголосити, що Уряду-відповідачу доречнішим було б перед тим, як повертати заявника до СІЗО, звернутися з проханням про скасування тимчасового заходу, вказаного на підставі правила 39. Утім, враховуючи характер застосованого в цій справі тимчасового заходу та покращення здоров'я заявника, Суд доходить висновку, що національні органи виконали свій обов'язок щодо зазначеного тимчасового заходу. Таким чином, не мало місце порушення статті 34 Конвенції.

IV. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

114. Пізніше заявник скаржився, що відповідні законодавчі положення, які передбачають звільнення осіб, що хворіють на тяжкі хвороби, не поширюються на осіб, яких тримають під вартою під час досудового слідства, та застосовні лише до тих, хто відбуває покарання. У цьому зв'язку заявник посилався на статтю 14 Конвенції, застосовану в поєднанні зі статтею 5 і Протоколом № 12.

115. З цього приводу Суд зазначає, що відсутність конкретних законодавчих положень, про які стверджує заявник, жодним чином не позбавила його можливості звернутися з клопотанням про звільнення з-під варти на етапі досудового провадження. Отже, ця частина заяви є явно необґрунтованою та має бути відхилена відповідно до пунктів 3 та 4 статті 35 Конвенції.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

116. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

A. Шкода

117. Заявник вимагав відшкодування моральної шкоди в розмірі 150 000 євро.

118. Уряд вважав названу заявником суму відшкодування моральної шкоди надмірною.

119. Суд вважає, що внаслідок застосування до заявника наручників у лікарні він зазнав моральної шкоди, яку неможливо компенсувати лише висновком про порушення його прав, гарантованих Конвенцією. Беручи до уваги обставини справи і керуючись принципом справедливості, як цього вимагає стаття 41 Конвенції, Суд присуджує заявникові за цим пунктом 1000 євро.

В. Судові та інші витрати

120. Заявник також вимагав 2000 євро відшкодування судових витрат, пов'язаних із провадженням у Суді.

121. Уряд зазначив, що заявник не надав договору, підписаного з п. Крістенком, або відповідних рахунків. Тому Уряд наполягав на тому, що ці вимоги заявника мають бути відхилені як необґрунтовані.

122. Згідно з практикою Суду, заявник має право на відшкодування судових витрат лише в разі, якщо доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір — обґрунтованим. У цій справі заявник не подав документів на підтвердження заявлених ним витрат. Отже, Суд не присуджує відшкодування за цим пунктом.

С. Пеня

123. Суд вважає належним призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. Оголошує скарги за статтею 3 Конвенції щодо неналежного лікування заявника у слідчому ізоляторі, умов, в яких його доправляли на судові засідання, та щодо застосування наручників у лікарні — прийнятними, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

2. Постановляє, що не мало місце порушення статті 3 Конвенції у зв'язку із неналежним лікуванням заявника у слідчому ізоляторі.

3. Постановляє, що не мало місце порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з умовами, в яких заявника доправляли до суду.

4. Постановляє, що мало місце порушення статті 3 Конвенції у зв'язку із застосуванням наручників під час перебування заявника в лікарні.

5. Постановляє, що недотримання державою-відповідачем своїх зобов'язань згідно з положенням, яке міститься в кінці статті 34 Конвенції, не було.

6. Постановляє, що:

а) протягом трьох місяців з дня, коли рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має сплатити заявнику 1000 (одну тисячу) євро відшкодування моральної шкоди плюс будь-який податок, який може бути стягнуто з цієї суми. Цю суму має бути конвертовано у національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;

б) зі впливом зазначеного тримісячного строку і до повного розрахунку на вищезазначену суму нараховуватиметься простий відсоток (simple interest) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, плюс три відсоткові пункти.

7. Відхиляє решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою і повідомлено у письмовій формі 15 жовтня 2009 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
Секретар

Пеер ЛОРЕНЦЕН
Голова